

JAAN KROSS

DE GEK VAN DE TSAAR

vertaald door Ronald Jonkers

2020 Prometheus Amsterdam

WOISECK, DONDERDAG 26 MEI, 1827. Eerst zou ik willen ingaan op wat mij ertoe aanzet dit dagboek te beginnen. Ik schrijf 'beginnen', want of ik het zal voortzetten valt niet te overzien. Het lijkt me zeer twijfelachtig – noch de tijd, noch het land, noch onze familie leent zich tot het bijhouden van een dagboek.

En als ik al een dagboek zal bijhouden, dan toch in ieder geval uitsluitend een geheim dagboek. En juist daarom is het mogelijk de reden voor het ontstaan ervan meteen aan het begin uit te spreken. Welnu: ik heb besloten een dagboek bij te houden, omdat ik in zaken verwickeld ben, die naar mijn mening zo ongewoon zijn dat een weldenkend mens, die er ongewild getuige van is, er niet omheen kan te proberen zijn waarnemingen op te tekenen. Het is mogelijk dat alleen iemand die oppervlakkig denkt zo handelt. Iemand die dieper tot de dingen doordringt zou beslist afzien van dergelijke notities. God mag het weten.

Eerlijk gezegd, nu ik erop terugkijk, moet ik bekennen dat ik hier niet pas sinds kort in terecht ben gekomen. Al tien jaar lang, of nog veel langer, ben ik erin verwickeld. In deze periode ben ik zelf in een curiosum veranderd. Want welke andere boerenjongen uit de gemeente Holstfershof had in al die jaren, laten we zeggen vanaf 1814, alles kunnen leren en zien wat een reeks van toevalligheden, wisselend als de decors in een Italiaanse opera, mij onder ogen heeft gebracht...

Goed, op de dag af twee weken geleden, zijn we in een hevige voorjaarsregen uit Petersburg hier op Woiseck aangekomen: Eeva, de achtjarige Jüri, die zij tegen mijn advies in mee naar Petersburg had genomen, Timo, de huisknecht Käsper, het kamermeisje Liiso en ik. En de koetsier Juhan natuurlijk. Voorts een *feldjäger* en drie gendarmes.

Op Eeva's verzoek hebben we ook deze keer in Petersburg niet bij Timo's familie gelogeed, maar zoals gewoonlijk aan de Moika, bij de weduwe van Lehrberg, die lid van de Akademie was. Al enkele maanden geleden had men Timo uit Schlüsselburg overgebracht naar de Peter-en-Paulsvesting, en toen men hem uiteindelijk op de avond van de tiende mei daarvandaan naar het huis van mevrouw Lehrberg bracht, geschiedde dat natuurlijk onder begeleiding van een *feldjäger*. Het spreekt

vanzelf dat deze 's nachts bleef slapen, en Eeva beval me hem in de keuken van mevrouw Lehrberg dronken te voeren. Dat ging gemakkelijker dan ik had gehoopt – dankzij de sterke kersenlikeur van mevrouw Lehrberg, waarvan ze twee flessen ter beschikking had gesteld. Ze had ze me met een knipoog gegeven: *'Um Gottes willen nicht damit geizen!'**

Terwijl de feldjäger in de keuken koolsoep at en borrels dronk, vervolgens een deuntje floot, en daarna indutte om tot slot weg te snurken, begaven zich vier of vijf heren met opgeslagen kraag in de woonkamer van de Lehrbergs, begroetten Timo, fluisterden nadrukkelijk en snoten in hun zakdoek. Wie zij waren weet ik niet, want ik zag hen alleen door de kier van de deur, terwijl er maar één kaarsje op de gang brandde, en de heren hadden niet alleen hun kraag opgeslagen, maar ook hun neus zorgvuldig in hun cache-nez verborgen. Ik hoorde Timo een van hen Wassilij Andrejewitsj noemen, en omdat deze Andrejewitsj nog opgetogener leek te zijn dan de anderen, kwam ik op de gedachte dat hij de dichter Sjoekowski kon zijn, die ik vijf of zes jaar geleden eens had ontmoet. Er werd beweerd dat de vriendschap tot een zo verstoten mens als Timo, Sjoekowski, de *hofmeister* van de tsarina, als dubbel vergrijp zou worden aangerekend. Eerlijk gezegd verbaasde het me dat in die paar uur zo veel vrienden ons bezochten om te laten zien dat ze ons niet hadden vergeten en om hun sympathie te betuigen, terwijl toch in de negen jaren waarin Timo verdwenen was, behalve Sjoekowski*, haast niemand zich had vertoond.

Toen de feldjäger 's ochtends om zes uur uitgeslapen was, kreeg hij versterking van drie gendarmes. Eeva wist meteen gebruik van hen te maken: zij moesten onze koffers naar buiten dragen en op het dak van de koets vastbinden. Daarbij hoorde ik de burens in het trappenhuis zeggen: 'Die mevrouw Von Bock dat is me er toch één... Ze heeft niet alleen haar man terugveroverd... Maar ze hebben haar ook nog een half detachement soldaten toegewezen om haar koffers te dragen...'

Die koffersjouwers waren er natuurlijk om ons tijdens de reis van Petersburg naar Woiseck onder toezicht van de feldjäger niet uit het oog te verliezen. Opdat we niet van de voorgeschreven route zouden afwijken, bijvoorbeeld naar het buitenland, wat men nog het meest vreesde, of ergens anders naartoe. En opdat we geen brieven of boodschappen zouden versturen, of met buitenstaanders zouden spreken, over staatsgevaarlijke zaken, wel te verstaan...

Onderweg had ik na negen jaar eigenlijk voor het eerst gelegenheid om Timo beter te bekijken. Ik had horen fluisteren dat hij vreselijk dik was geworden. Dat klopte niet. Goed, bij zijn arrestatie was hij een slanke jongeman geweest en had hij er voortreffelijk uitgezien, veel jonger dan dertig. Nu leek hij vijftig. Zijn tandeloze mond maakte hem zelfs nog ouder. Het zorgwekkendst was volgens mij zijn grauwe teint. Niet zijn grijzende haar of zijn overtollige gewicht. Dat laatste zou hij er weldra afrijden. God – hij begon er al meteen mee! Hij opende het raampje van de koets en gebaarde de feldjäger bij zich. Hij legde hem iets uit. Toen liet hij de koets stilstaan.

‘Kitty, ik wil een stukje rijden. Ik heb veel te lang geen beweging gehad.’

Hij stapte uit. Een van de gendarmes stond hem zijn paard af en klom bij Käsper achterop de koets. Timo zwierde in het zadel en galoppeerde er vandoor, de feldjäger en de twee gendarmes op een eerbiedwaardige afstand van vijftig pas achter hem aan...

Ik keek rond in de koets. De kleine, bruingebrande Jüri met zijn mopsneusje, lag ineengerold onder zijn geruite plaid op de achterbank en sliep vast, op de voorbank schommelde Liiso’s vlasblonde hoofd terwijl ze dommelde. Ik boog me in de richting van Eeva’s oor en vroeg zachtjes in de boerentaal* (later drong het tot me door dat dit als het ware een hint was om ook voortaan over dergelijke zaken met elkaar alleen in de boerentaal te spreken): ‘Eeva, wat hebben ze met zijn tanden uitgevoerd?’

Ze antwoordde fluisterend: ‘Één voor één uit zijn mond geslagen.’

Ze sloot haar ogen en naast de wortel van haar neus ontstonden twee plooitjes. Ze fluisterde: ‘Met een zwaar voorwerp. Timo heeft gezegd wat het was, maar ik heb het niet verstaan.’

Ik keek naar haar van smart verwrongen gezicht. Ze hield haar ogen nog altijd gesloten. De koets ratelde verder en de schaduwen van de berken langs de weg gleden over Eeva’s gezicht. Ik dacht: ik hou niet van mijn zus. Nee. Ze was al te zeer bereid geweest om zich hals over kop in het onbekende te storten, nadat die jonge landjonker haar amper had toegewuifd. In een al te onnatuurlijke situatie had ze zich begeven en mij met zich meegesleept. Ja, ja. Al te onnatuurlijk zou haar geschiedenis ook dan zijn geweest, wanneer die alleen een huwelijk van een boerenmeisje met een baron had betroffen. Nee, ik hou niet van mijn onstuimige, weerbarstige, onbegrijpelijke zus – en ze weet het... Toch vertrouwt ze me... Want wie zou ze anders moeten vertrouwen?... En ik vertrouw haar

waarschijnlijk ook... In ieder geval nam ik, als blijk van waardering voor dit vertrouwen, haar hand die tussen de plooiën van haar mousseline rok en de kussens van de koets lag, haar kleine, sterke hand, en kneep erin, en zij beantwoordde mijn handdruk. Ik wilde duizend dingen vragen, maar vooral: Eeva, zeg me, is Timo werkelijk gek, zoals officieel verklaard werd? Of speelt hij zo nu en dan voor gek, opdat ze hem niet opnieuw in de kazemat opsluiten?... En nog iets, het voornaamste: Eeva, zeg me, waarom hebben ze hem dit aangedaan? Maar ik vroeg niets. Want ik wilde niet dat ze zich in zichzelf terugtrok en mij als een vreemde met een leugen tevreden stelde. Ik vroeg niets. Ik keek haar alleen aan en dacht: ik begrijp niet waar mijn zus haar onstuimige karakter vandaan heeft. Kijk alleen maar eens naar wat ze met haar haar gedaan heeft...

ALHIER, VRIJDAG, DE 27STE. Gisteravond werd ik gestoord, of beter gezegd, ik stelde me voor dat ik gestoord werd, en probeerde of ik mijn dagboek snel genoeg kan verstoppen, om te kunnen schrijven zonder de deur op slot te doen. Het is me bijna gelukt.

Het kleine zwarte schrift heb ik twee weken voor onze laatste reis naar Petersburg bij Schade in Fellin gekocht. Aan een dagboek heb ik daarbij niet gedacht. Ik wilde eigenlijk aforismen optekenen waarop ik bij het lezen stuit. Niet om daarmee in gezelschap te pralen, wat halfontwikkelde mensen (zoals ik!) zo vaak proberen (en wat de werkelijk ontwikkelde mensen zonder bijzondere inspanning lijkt te lukken). Nee, niets voor mij. Aforismen die in twee, drie regels de zin van een dikke turf van twee- of driehonderd bladzijden weergeven. Maar toen we uit Petersburg terug waren en Timo zich weer in ons midden bevond, begon ik me te bezinnen op ons leven. Mijn oog viel op het lege schrift, en ik kwam op het idee om een dagboek bij te houden. Bovendien had ik hier in mijn kamer een plekje ontdekt waar ik het in geval van nood vliegensvlug kon verstoppen.

Ook nu ons gezin weer voltallig is, kan ik over deze kamer beschikken: de dakkamer aan het eind van de rechtervleugel, dezelfde waarin Timo tien jaar geleden een werkkamertje voor zichzelf had ingericht, waarin ik later mijn intrek nam en dat zes of zeven vaders in het vierkant groot is. De dakkamer heeft één deur die op de gang uitkomt, en twee ramen tegenover elkaar in de zijmuren. Het ene raam bevindt zich aan de voorzijde van het huis, het andere biedt uitzicht op de grote verwilderde boomgaard aan de achterzijde. Het huis werd aan het begin van de vorige eeuw gebouwd. Er wordt verteld dat Timo's vader zich geen nieuw herenhuis kon veroorloven, omdat hij het daartoe benodigde geld had uitgegeven voor het schrijven en het laten drukken van alle prospectussen, projecten en proposities, die hij en Lehrberg vóór de opening van de universiteit van Dorpat hadden verzonden. Daarom is ons zogenaamde nieuwe herenhuis eigenlijk oud. De reusachtige schoorstenen lopen naar boven taps toe, zoals dat bij dergelijke huizen meestal het geval is. Eén zo'n kolos staat pal in het midden van mijn kamer. Aan de schoorsteen

heeft men een haard met Delfts blauwe tegels en een schouw met witte tegels gebouwd, en dit gevaarte verdeelt de ruimte in twee helften. Achter de haard, in de aan de tuinkant gelegen erker, staat mijn kleine schrijftafeltje, dezelfde tafel waaraan ik op dit moment zit te schrijven, en hier bevindt zich ook de geheime bergplaats, die mij de euvele moed schenkt (en mij ook in de verleiding brengt) om me in een huis als dit in te laten met een dagboek. Het houten, witgeschilderde plafond van mijn erker is zeer laag. Toen ik op een dag bij mijn schrijftafel stond en toevallig mijn armen omhoogstak en met mijn handen tegen het plafond drukte, raakte er aan de rechterkant met veel gepiep een plank los, die omhoogdraaide als de deksel van een juwelenkistje. Ik trok mijn hand weg: de plank viel met een zachte plof terug en liet zich niet meer openen. Ik moest een poos proberen, voor ik wist hoe ik het moest doen: de rechterplank beweog alleen wanneer ik tegelijkertijd op de linkerplank drukte; ze waren met behulp van een verborgen mechanisme van twee stukjes hout en een veer met elkaar verbonden. Ik stak mijn hand in de smalle opening en stelde vast dat zich daarachter een houten kist van twee ellen lang en twee of drie handen breed bevond. Daarin ontdekte mijn hand niets dan spinnenwebben en stof, en ik begreep meteen: dit was de ideale plek om mijn dagboek te verbergen...

Zoals ik zie ben ik gisteren bij het karakter en het haar van mijn zus blijven steken. Ja, de natuur heeft Eeva met werkelijk schitterend haar gezegd, hoewel dat niets buitengewoons is; mensen met dergelijk haar zijn er hier in de buurt van Holstfershof in overvloed, en de liefhebbers van verheven woorden noemen het Titiaanblond. Maar weinig mensen zouden mij willen geloven, ook al zou ik het hen bezweren. Op de dag waarop de arrestatie van Timo één jaar geleden was, op 19 mei 1819, herkennen we Eeva nauwelijks toen ze uit haar slaapkamer bij ons aan de ontbijttafel kwam: ze had de avond tevoren haar haar geverfd en het zag eruit als een pekzwarte vlag. Jüri, die destijds acht maanden oud was, brulde toen hij bij zijn moeder werd gebracht alsof hij geslacht werd... Wij waren allen onaangenaam getroffen. Ik vroeg: 'Waarom heb je dat gedaan?'

En Eeva antwoordde: 'Opdat mij en ons allen in herinnering zal blijven wat men mij heeft aangedaan.'

Overigens, wanneer ik 'ons allen' schrijf, dan betekent dat: doctor Robst, Käsper, Liiso en ik, want verder was er niemand op het landgoed.

Timo's broer Karl bevond zich bij zijn regiment, Georg was in Petersburg, zijn zus Elisabeth was vier jaar tevoren gehuwd en was in het tweede jaar uit ons blikveld verdwenen. Mij was ter ore gekomen dat haar Peeter, Peter Zoëge von Manteuffel von Alt-Harm in Estland*, zijn vrouw had verboden om te gaan met de familie van zijn zwager, die hoogverraad had gepleegd, temeer daar de echtgenote van deze verrader iets zo onaanroerbaars, onmogelijks, onfatsoenlijks was als een boerenmeisje...

Acht jaar lang droeg Eeva haar haar als een pekzwart rouwfloers. Trots, tartend, demonstratief – ik kan het begrijpen, hoewel naar mijn mening alleen vrouwen zich dergelijke opvallende grillen kunnen veroorloven, en ook bij hen vind ik het onaangenaam. Op de vooravond van de dag waarop Timo in de woning van mevrouw Lehrberg gebracht zou worden, vroeg Eeva om sterke azijn, waar ze nog enige kruiden aan toevoegde, en ze waste de zwarte kleurstof uit haar haar. Ze had Timo in de Peter-en-Paulsvesting weliswaar met zwart haar bezocht, maar in vrijheid wilde ze hem met haar natuurlijke haarkleur ontvangen. Voor zover men dat wat haar, respectievelijk hem of ons allen te wachten stond, vrijheid mag noemen. Dat zich iets onherroepelijks had afgespeeld, zag men aan haar grijzende slapen, hoewel ze nog geen dertig jaar oud was.

ALHIER, DE 31STE MEI, DINSDAG. Opdat de eventuele lezer van deze notities de ongewone gebeurtenissen in ons leven kan begrijpen, moet hij hun voorgeschiedenis kennen. Daarom probeer ik ze hier in het kort te vertellen.

Wij, Eeva, ik en de twee jongere kinderen – een zusje en een broertje, die tegelijkertijd op aanvallige leeftijd aan een keelontsteking zijn overleden –, werden in het district Fellin op de kleine hoeve Kannuka van onze vader Peeter geboren. De hoeve ligt in het dorp Tõmbi, dat tot het kroondomein Holstfershof van generaal Von Berg behoort. Eeva aanschouwde in het jaar 1799 het levenslicht, ikzelf in 1790. Ik was al een tamelijk grote knaap toen vader gedurende enkele jaren als koetsier op het landgoed diende. Daarnaast bleef er voor hem weinig tijd over voor het werk op zijn boerderij, en hij verzocht generaal Von Berg daarom hem van zijn verplichtingen als koetsier te ontslaan, echter met behoud van de kleine hoeve Kannuka.

Tot het voorjaar van 1813 leidden we daar het gewone leven van boerenkinderen, respectievelijk de dorpsjeugd. Het enige voordeel dat wij genoten, en waarin zich niet alle boerenkinderen mochten verheugen, was dat vader ons al vroeg het lezen bijbracht. Daarna leerden wij ook letters met houtskool op berkenbast te schrijven, tot ons papier en ganzenveer werd toevertrouwd en wij hele bladzijden uit de catechismus en het prekenboek hadden kunnen overschrijven, wanneer we voldoende papier gehad zouden hebben. Als kind was ik klein en tenger, maar zoals mijn vader beweerde, mijn vlijt had me tot een taaie kerel doen uitgroeien en ik was mans genoeg om mij huis en hof toe te vertrouwen. Steeds vaker begon hij daarover.

In het voorjaar van 1813 ontbood de twintigjarige dochter van de eigenaar van het landgoed, Sabine Von Berg, Eeva bij zich en stelde haar voor haar kamermeisje te worden. Moeder reageerde terughoudend op het voorstel, vader verzette er zich woedend tegen. Zeker, de oude pacht-heer was reeds boven de zeventig en hij kwam slechts zelden naar Holstfershof, zodat hij als verleider niet in aanmerking kwam. Zeker, zijn zoon vocht al voor het derde jaar tegen Punapart*, maar hoe vaak had men

niet gehoord van kamermeisjes in voorname huizen die op de bewuste manier op het hellende pad waren beland... Eeva wist ook toen al hoe ze haar wil moest doorzetten, en het ging haar des te gemakkelijker af omdat vader en moeder niet eensgezind waren.

‘Mij zal niets gebeuren wat ik niet wil!’ luidde haar commentaar. En ze trok naar het landgoed. Ik moet toegeven dat ze, hoewel de onwaarschijnlijkste dingen zich rond haar voltrokken hebben, toch gelijk heeft gekregen.

In de herfst van 1813 kwam jonker Paul von Berg met verlof naar Holstfershof. Hij werd vergezeld door zijn regimentskameraad kolonel Timotheus von Bock, over wie weldra werd gefluisterd dat hij een persoonlijke vriend van de tsaar was.

Ik heb Eeva nooit gevraagd wat er wel of niet op het landgoed is voorgevallen. Er werd veel over gespeculeerd. Men beweerde dat juffrouw Sabine de vriend van haar broer had uitverkoren als haar bruidegom, en dat haar vader en moeder dat als vanzelfsprekend hadden aanvaard. Maar op een heldere ochtend in september kwam deze heer Von Bock onverwacht te paard bij de Kannukahoeve aan. Ik herinner het me nog als de dag van gisteren. Onze Eeva zat schrijlings voor hem op het paard.

De heer Von Bock sprong in het gras en tilde Eeva van het paard. In plaats van zijn met medailles getooide uniform droeg hij een eenvoudige witlinnen jas en eenzelfde broek, maar zijn voeten staken in officierslaarzen.

‘Is vader er?’ vroeg Eeva, en ik antwoordde: ‘Ja, binnen.’ Ik hing het halster aan een haak in de deur en volgde haar naar binnen.

De heer Von Bock sprak de boerentaal en wel heel behoorlijk, maar toch verried zijn uitspraak de harde en afgemeten stijl van de Duitsers, die mij tot op heden zo veel afkeer inboezemt dat ik ineenkrimp. Vader was van tafel opgestaan en moeder stond bij het fornuis, met de deksel van het botervat als een schild in haar hand. De heer Von Bock vroeg vader: ‘Ben jij Peeter, de boer van Kannuka?’

‘Dat ben ik.’

‘Ik ben Timotheus von Bock, van het landgoed Woiseck in het district Fellin, bij Oberpahlen.’

Hij stak vader over de tafel heen zijn hand toe, maar deze nam haar niet aan. Het was niet bedoeld als weigering, maar veeleer uit verwarring, dat een baron hem plotseling bij wijze van groet de hand toestak.

‘Peeter, je dochter Eeva en ik zijn het eens geworden. Ik wil haar tot vrouw. Maar alleen met jouw goedkeuring.’

Moeders gezicht werd wit als berkenschors. Vader drukte zijn blauwige nagels in de rand van de eettafel, en ik zag zijn nek rood aanlopen. Eeva staarde op tafel en zweeg. Vader zei: ‘Mijnheer beheerst de boerentaal vermoedelijk niet volkomen. Mijnheer had willen zeggen dat hij mijn dochter als lichtekooi wil. Daartoe vraagt men niet om de goedkeuring van de vader.’

‘Neen!’ riep de heer Von Bock uit en hij keek vader aan met zijn heldere lichtgrijze ogen. ‘Ga zitten!’

Zelf nam hij schrijlings plaats op een lange bank, zodat vader gedwongen was eveneens te gaan zitten.

‘Luister, ik zal je alles uitleggen.’

Dat deed hij. Hij wilde echt met Eeva trouwen. Dat behoorde tot het grootse plan waarnaar hij wilde leven. Hij wilde door zijn huwelijk de gelijkheid van alle goede mensen voor God, de natuur en alle idealen bewijzen. Hij had Eeva drie weken lang geobserveerd en was tot de slotsom gekomen dat hij zeer op haar gesteld was en zij ook op hem. Hij richtte zich tot haar: ‘Eeva, zeg, zo is het toch?’ En Eeva antwoordde: ‘Ja.’ Dat ging niemand anders iets aan dan hen beiden en hun ouders. Maar omdat zijn vader en moeder niet meer in leven waren, ging het alleen Peeter van Kannuka en zijn vrouw Anne iets aan. Hij wilde Eeva meteen naar dominee Masing* in Maholm sturen, een vriend van zijn vader en een van de verstandigste mensen in heel Lijfland, opdat Eeva van hem, de gouvernante en de huisleraar van zijn kinderen goede manieren, vreemde talen en boekenwijsheid zou leren, want wijsheid van harte bezat ze meer dan menigeen vermoedde. Daar zou ze niet slechts twee weken of twee maanden blijven, nee, vijf hele jaren lang. Na vijf jaren zou hij, Von Bock, komen en Eeva naar het altaar voeren, opdat ze voor God en de mensen zijn vrouw werd.

Vader had tijdens het luisteren de ogen gesloten. Nu opende hij ze weer en keek de heer Von Bock aan. Ik begreep dat zijn stem nu niet langer van woede, maar uit verwarring schor klonk. ‘Ik ben te oud om iets zo ongerijms te kunnen geloven...’

‘Maar het is de waarheid, de zuivere waarheid!’ riep de heer Von Bock. ‘Zal ik...’, hij knipte met zijn vingers, want het juiste woord wilde hem niet te binnen schieten, ‘hoe heet het toch – *schwören*? Zal ik zweren?’

Hij stond op.

‘Ik heb van mijn leven nog nooit gezworen. Want wat ik heb gezegd was ook zonder eed de waarheid. Maar wanneer jullie erop staan...’

Hij nam Eeva’s rechterhand in zijn linkerhand en hief twee vingers van zijn rechterhand op in de richting van onze lage zoldering. Hij keek ons aan met zijn stralende lichtgrijze ogen en zei: ‘Ik zweer: ieder woord dat ik hier heb gesproken is waar – in de naam van de Heer en bij mijn eer...’

En hij hield zich aan zijn woord. Meteen werd er een reusachtig mechanisme in gang gezet. Hij kocht ons bij de inspecteur van de kroondomeinen voor het dubbele bedrag vrij en zorgde ervoor dat wij vrijbrieven kregen. Natuurlijk was het ongepast dat wij nu nog tot het landgoed Holstfershof behoorden. Op het grondgebied van Waiseck, in het dorp Kawershof, vond hij een boerderij voor ons en liet ons met al onze have daarheen verhuizen. ‘Ons’ is overigens niet het juiste woord, want al twee dagen later werden voor Eeva in Fellin steeds kleren gekocht en kreeg ze de opdracht haar spullen in te pakken. De dienstknecht Käsper moest haar naar Maholm brengen en haalde haar met de koets in Kawershof af; ook mijnheer Timotheus kwam naar Kawershof. Eeva stond op het erf naast de koets. In haar steeds kledij en haar stadslaarzen leek ze reeds tot een andere wereld te horen. Ze had al afscheid genomen. Moeder stond met vochtige ogen op de drempel van ons nieuwe, nog vreemde huis. Vader klopte Eeva op haar schouder en zei: ‘Je weet zelf wat je doet...’ Ook ik had haar al een hand gegeven. Toen keek mijnheer Timotheus Eeva aan en zei: ‘Eeva, ben je bedroefd?’

En ze antwoordde: ‘Natuurlijk ben ik bedroefd.’

Mijnheer Timotheus keek ons één voor één aan, alsof hij om hulp verlegen was, en plotseling bleven zijn nu haast onplezierig lichtgrijze ogen op mij rusten. Hij vroeg: ‘Eeva, zou het eenvoudiger voor je zijn als jouw broer Jakob met je meeinging?’ Bij deze gedachte zag ik de ogen van mijnheer Timotheus nog lichter worden. Ik had al gemerkt dat hij bliksemsnel verstrekkende plannen placht te smeden waarvoor hij ogenblikkelijk in vuur en vlam stond. ‘Als hij nu eens met je meereist naar dominee Masing, en daar blijft?! En samen met jou leert en je broer, dienaar en toeverlaat in één is? En bovendien net als jij een ontwikkeld mens wordt?’

Het besluit was genomen en om mij werd Eeva’s vertrek geen minuut uitgesteld. Want in vertragingen voorzag het levensplan van mijnheer Timotheus niet. Ik nam afscheid van vader en moeder en stapte bij Eeva in

de koets. Mijnheer Timotheus reed naast ons mee. Op het landgoed Woi-seck vond men voor mij nog enkele passende kledingstukken en na een uur togen Eeva, de dienstknecht Käsper, de koetsier en ik op weg naar Wierland. Mijnheer Timotheus wuifde ons uit bij de poort naar de boomgaard, waar hij naast die witgekalkte bakstenen zuil stond die ik hier vanuit mijn raam duidelijk zie. Later heb ik gehoord dat mijnheer Timotheus de volgende dag naar zijn regiment in Pruisen reisde, waar hij destijds dienst deed in het hoofdkwartier van Barclay.* Wat mijzelf betreft moet ik zeggen dat het, ondanks de schrik, ondanks mijn innerlijk verzet, ondanks het gevoel dat ik overrompeld was (want niemand had de moeite genomen mij te vragen of ik het er mee eens was), ondanks alles wat mijn gevoel voor eigenwaarde bij ons vertrek had ondermijnd, leek alsof er in mij een kerkklok beierde... Of liever gezegd, twee kerkklokken, de een diep en met grotere intervallen – bim-bom – verraad – verraad aan alles wat ook Eeva opofferde ten behoeve van haar maatschappelijke vooruitgang, en de ander helder en fel – bim-bam-bim-bam – wat een geschenk! Geschenk! – Geschenk! Wat een wonderbaarlijk, hemels geschenk is me in de schoot gevallen: ik word een ontwikkeld mens...